

IBRIS | We know
books
ELLIE MIDWOOD

Fata în rochie vărgată

Traducere din limba engleză și note
ADINA și GABRIEL RAȚIU

LITERA
București

I

Germania, 1947

La lumina galbenă și caldă a lustrei, doctorul Hoffman răsfoia *Spruchkammerakte*-ul întocmit pentru Franz Dahler – dosarul Tribunalului de Denazificare, ignorând cu desăvârșire agitația din jur. Înțelegea entuziasmul tovarășilor săi din armata americană. Nu auzeai în fiecare zi de un caz curios ca acesta. După ce programul de denazificare a trecut în seama germanilor, în luna martie a anului trecut, americanii s-au bucurat să păstreze doar rolul de monitorizare a proceselor din sectorul lor, fără a le și prezida. Considerau că și-au făcut datoria cu Procesele de la Nürnberg; îi trimiseseră la spânzurătoare pe principalii făptași – acum era treaba nemților să-și împartă conașionalii în vinovați și... *mai puțin vinovați*, se gândea doctorul Hoffman.

În mod normal, nici n-ar fi fost prezent aici. Tribunalul de Denazificare pentru delikte minore nu necesita opinia unui psihiatru; doar verdictul președintelui, dat, în general, după o analiză caraghios de scurtă a dovezilor și o amărâtă de audiere de două ore, asta dacă inculpatul avea noroc ca judecătorii să-i acorde două ore. Sistemul era atât de copleșit de aceste audieri, încât președinții completelor de judecată voiau să-i trimită pe acuzați cât mai repede la plimbare, căci, în loc de

unul, mai așteptau patruzeci de foști prizonieri de război citați să se prezinte la audieri.

Era de înțeles, de asemenea, că Departamentul de Siguranță Publică al SUA, care-i supraveghea, nu-i condamna pe președinții germani pentru că se grăbeau să împartă verdictul „nevinovat“. Dacă inculpatul nu era găsit vinovat de a fi comis crime de război majore sau crime împotriva umanității, se alegea cu o pedeapsă blândă și restricții la angajare. *Ce dacă ai vandalizat băcănia unui evreu în 1938 și ți-ai denunțat vecinul la Gestapo? N-ai voie să ocupi funcții publice o perioadă, dar te poți plimba liniștit pe străzi, spre deosebire de evreul și vecinul sus-amintiți, amândoi morți acum, nu de mâna ta, dar cu ajutorul tău. Nu înseamnă că ai comis o infracțiune gravă, sau măcar una care să justifice condamnarea la închisoare. Ești un simplu adept sau membru al Partidului Nazist.*

Doctorul Hoffman se întreba cât de repede vor reveni în funcții importante acești adepți sau membrii „disculpați“, după ce armata americană va lăsa Germania să se descurce singură. Se întreba, de asemenea, dacă la fel se va întâmpla și cu tânărul care-l privea cu ochi sinceri din fotografia alb-negru, atașată la dosar. Dintr-un motiv necunoscut, bărbatul renunțase la dreptul de a fi asistat de un avocat, susținând că se putea apăra foarte bine și singur. Psihiatrul a ridicat fotografia ca să se mai uite o dată pe *Arbeitsblatt*-ul lui Dahler - fișa pusă peste dosar.

Nume de familie: Dahler

Prenume: Franz

Meserie: mecanic

Oraș: München

Adresa...

Trecând peste următoarele informații, doctorul Hoffman și-a îndreptat atenția spre *Vermögensübersicht* – lista activelor lui Dahler. Nu era nimic notabil în ea; nu existau clădiri sau apartamente pe numele lui, doar o casă de familie în Austria, deținută în coproprietate cu mama lui și în care nu locuia. Conform extrasului de cont, avea puțin peste trei mii de mărci pe numele lui; nu deținea opere de artă, bijuterii sau aur. La rubrica „Animale“, Dahler notase: *Prinz, lup alsacian*, neînțelegând probabil că ar fi trebuit să enumere animalele domestice de pe urma cărora putea obține câștiguri financiare, și nu animalele de companie. Citind asta, doctorul Hoffman nu și-a putut reține un zâmbet, nu răutăcios, ci sincer amuzat.

Grad militar: Unterscharführer SS¹, SS-Totenkopfverbände²

Detașări pe perioada războiului: Waffen-SS (demobilizat din cauza unei răni suferite); KZ Auschwitz, Kommandoführer; Waffen-SS (prizonier de război, capturat de Armata SUA)

Crime de război sau crime împotriva umanității:
 Nepus sub acuzare

Nu a fost pus sub acuzare. Doctorul Hoffman a închis dosarul și și-a pipăit distrat buzunarul, căutând pachetul de țigări. Majoritatea foștilor membrii SS cu grad relativ mic aveau trecut același verdict – echivalând, practic, cu dreptul la viață – în documentele

¹ Grad paramilitar în timpul nazismului, în cadrul trupelor SS, echivalent cu cel de sergent

² Organizația SS responsabilă cu administrarea lagărelor de concentrare (literal, „Unitățile Cap de Mort“, având însemne cu cranii și oase încrucișate)

primate de la Departamentul de Război al SUA, la eliberarea timpurie din lagărele pentru prizonieri de război. Doar cei mai cruzi criminali erau puși sub acuzare. Personajele neînsemnate, precum Dahler, deși cu siguranță aveau și ele mâinile mânjite de sânge, pur și simplu erau „nepuse sub acuzare“. Nu „achitate“, ci „nepuse sub acuzare“. Pentru că, dacă Departamentul de Război se apuca să deschidă proces fiecărui gardian, nu le-ar mai fi ajuns închisorile și spânzurătorile pentru toți naziștii.

Fost nazist sau nu, asta era altă discuție, trebuia să recunoască doctorul Hoffman în sinea lui. Audierea asta scurtă era, de fapt, în folosul lui Dahler, ca să fie oficial dezvinovățit și să-și găsească o slujbă și mai bună și să-și trăiască viața, pe când victimele lui...

Psihiatrul a ridicat ochii în spatele ochelarilor cu ramă metalică și s-a uitat la ceasul de pe perete. În zece minute urma să înceapă ședința. Un fior scurt de emoție, sau poate voioșie, îi înțepa plămânii, cu acele lui de gheață, de câte ori trăgea din țigară. Spre deosebire de ceilalți ofițeri din cameră, el nu făcea supoziții cu privire la rezultatul procesului; nu vorbea deloc. În general vorbea puțin. Toată viața fusese un atent observator al firii omenești, un savant căruia îi făcea imensă plăcere să studieze natura umană și străfundurile psihicului unei persoane.

Se lămurise de mult că vorbele urmăresc aproape întotdeauna să ascundă adevărul. Prefera să asculte tonul vocii, să analizeze gesturile instinctive și să remarce discrepanțele cele mai fine dintre ceea ce se spune și cum se spune, iar acesta era unul dintre motivele pentru care se afla azi aici.

Andrej Novák, fost deținut la Auschwitz, susținea că *justiția trebuie să-și facă datoria, și nu cu „disculpări“ de*

rahat, ci cu desăvârșită seriozitate, așa cum se întâmpla înainte de război. Din punctul lui de vedere, acuzatul acesta trebuia să plătească scump pentru faptele lui. Doctorul Hoffman s-a mai uitat o dată la slovac. Nu-ți trebuia diplomă de psihiatru ca să observi nervozitatea tânărului. Se plimba prin cameră de parcă ar fi vrut să facă gaură-n covorul acela, care supraviețuise ca prin minune bombardamentelor, și fuma ca un turc. *N-ai cum să nu-l compătimesti; atât de tânăr și deja distrus.*

- Nu pricep. De ce nu-l arestează și-l trimit la închisoare? a mormăit Andrej Novák, în engleza lui cu accent străin.

Doctorul Hoffman a remarcat vena umflată de la tâmpla tânărului. La vreo douăzeci și cinci de ani, Novák avea acea frumusețe sălbatică și melancolică specifică celor ca el - supraviețuitori care trecuseră prin iad, iar acum erau hotărâți să le plătească cu aceeași monedă celor care i-au chinuit. Proaspeții vânători de naziști, indivizi amenințători și eroi tenebroși, care insuflau depotrivă teamă și respect tuturor celor care-i întâlneau.

- Sau mai bine-l spânzură repede. Merită cu vârf și-ndesat.

- Vorbim de un tribunal de denazificare, nu de un linșaj în Vestul Sălbatic, i-a răspuns calm locotenentul Carter, unul dintre ofițerii de la Departamentul de Siguranță Publică.

Medaliile care-i acopereau pieptul stăteau dovadă curajului pe care-l arătase în luptă încă de la debarcarea în Normandia. Spre deosebire de doctorul Hoffman, el era un soldat adevărat, nu un birocrat, cum se considera psihiatrul. Carter, brunetul și virilul Carter, emana forță de fiecare dată când intra într-o încăpere, dar lăsa toate chestiunile intelectuale în seama colegului său, doctorul Hoffman. Așa cum Hoffman se considera un

birocrat, Carter se descria fără jenă drept *un simplu soldat, fără diplome impresionante*. La începutul anului 1945, Carter a fost printre primii care i-au interogat pe prizonierii de război; analiticul Hoffman își exprima opiniile cu privire la presupușii criminali de război și semna rapoartele lui Carter pentru Biroul de Servicii Strategice, la care atașa concluziile sale. Carter se pricepea să smulgă răspunsuri de la cei interogați, iar Hoffman știa când răspunsul e o minciună. Formau o echipă bună; toți cei din jur credeau asta.

– Înțeleg că e o problemă încă sensibilă și personală...

– Personală? a răbufnit Novák, săgetându-l pe Carter cu o privire feroasă. E al dracului de personală. Individul ăsta m-a biciuit pe spinare în mai multe rânduri și odată era cât pe ce să mă arunce în groapa cu foc – de viu! Dacă nici asta nu e ceva personal, nu știu ce e! Ofițerii voștri de la Departamentul de Război l-au închis, laolaltă cu alți criminali cu grad înalt, într-un lagăr pentru prizonieri de război! Ce nu pricep e de ce-au retras acuzațiile care-i erau aduse. Omul e un ucigaș până-n măduva oaselor!

– Tocmai de-asta vă aflați aici, a replicat Carter im-
pasibil. În calitate de coreclamant și martor al acușării, dumneavoastră ne veți ajuta să lămurim situația. Dar procedura trebuie respectată. Din momentul ăsta, e cuvântul dumneavoastră împotriva cuvântului dumnealui.

Novák se pregătea să intervină, dar Carter l-a oprit, ridicând în aer palmele sale uriașe.

– Nu vă simțiți ofensat. Eu vă cred. Dar și dumnealui are un martor care va depune mărturie în favoarea sa...

– O femeie pe care a abuzat-o în mod sistematic când era deținută în lagăr și pe care a silit-o să se mărite cu el, ca să primească certificatul de denazificare

de la voi, americanii! a spus Novák, aproape răcnind ultimele cuvinte.

Doctorul Hoffman se foia de pe un picior pe altul. Împărtășea părerea lui Carter; nu era o idee prea înțeleaptă să aducă foști deținuți din lagăr în sala de judecată. Una era să colaboreze cu ei la găsirea foștilor criminali de război, căci, în astfel de cazuri, ajutorul lor era absolut neprețuit. Dar dacă-i puneau față în față cu foștii lor agresori, lucrurile nu aveau cum să se termine bine. Ca psihiatru, avea convingerea fermă că e preferabil ca foștii deținuți să interacționeze cât mai puțin cu foștii temniceri. *Lăsați-i să găsească alinare în verdict. Când un făptaș e găsit vinovat, iar asta le conferă un sentiment de eliberare, lăsați-i să-și reclădească viețile și să dea uitării acest coșmar o dată pentru totdeauna.* Nu le era de nici un folos să trăiască bântuiți de acea ură neagră și mistuitoare. Nu făcea decât să-i macine din interior, ca o amintire acidă a trecutului însângerat.

Hoffman nu privise mereu lucrurile așa. Dimpotrivă, la începuturile carierei sale „locale“, când a fost prima oară detașat în Germania, psihiatrul tânăr și idealist, proaspăt licențiat, era ferm convins că e în folosul victimei să-și înfrunte fostul agresor. Dar, asistând la recidive grave după perioade lungi de progres și chiar la sinucideri, și-a schimbat radical opinia. Cazurile din lagărele de concentrare, îndeosebi de la Auschwitz și Mauthausen, erau cele mai grave. Nimeni nu scăpase fără sechele din aceste două locuri.

-Înțeleg ce simțiți, domnule Novák, a spus Carter după o pauză, îndulcindu-și tonul. Dar mergem într-o sală de judecată. Credeți că veți reuși să vă stăpâniți? Nu vreau să se transforme totul într-o circ. N-ar fi mai bine să folosim declarația dumneavoastră scrisă, ca să nu trebuiască să-l întâlniți pe domnul Dahler?

a întrebat, uitându-se la ceasul de pe perete, cum făcuse și Hoffman, cu doar câteva minute mai devreme. Încă e timp să vă răzgândiți. Nu sunteți obligat să asistați la audiere.

Novák a tras aer în piept, părând să se liniștească.

- Nu vreau decât să mă ascultați.

- Și asta vom face. Dar credeți că sunteți în stare să dați o declarație calmă și obiectivă?

Zvâcnetul maxilarului lui Novák n-a scăpat ochilor lui Hoffman. Cu toate astea, vânătorul de naziști slovac și-a stăpânit emoțiile și a încuviințat încet din cap.

- Da. Cred că sunt. Trebuie. Pentru ea. El merită să moară în închisoare, ca să n-o mai poată răni. O să vă dovedesc că omul e un mincinos inveterat, un ucigaș cu sânge-rece și un violator care a manipulat-o pe această biată tânără și a transformat-o într-o sclavă, mai întâi în lagăr și acum luând-o de soție.

Se simțea disprețul în tonul său când a rostit cuvântul *soție*. Slovacul nu credea nici în ruptul capului că o fostă deținută dintr-un lagăr de exterminare s-ar căsători de bunăvoie cu bărbatul care a fost comandantul sectorului ei. Nici doctorul Hoffman nu credea asta. Cunoscuse multe femei cărora le tremura glasul când vorbeau despre gardienii SS, chiar și la doi ani de la eliberare. Aveau ochii mari de frică, după lunile de abuzuri constante. Degetele nervoase se agățau și mototoleau inconștient tivul fustelor. Vorbeau despre acei gardieni pe tonuri pătimase și acuzatoare și cu o ură aproape palpabilă, sau cu groază și lacrimi, scuturând din cap și tremurând din toate încheieturile la auzul numelui cutărui sau cutărui gardian SS.

Se înțelege de la sine că atunci când Carter a pus dosarul lui Dahler pe biroul lui Hoffman și i-a spus pe obișnuitul său ton placid: *Ca specialist, cred că o să îți*

să pară interesant, psihiatrul a rămas de-a dreptul stupefiat. Un fost gardian SS de la Auschwitz, citat să se prezinte la audieri în fața Tribunalului de Denazificare, dorea să-și cheme soția ca martor. Soția, care fusese deținută în subordinea lui. O evreică slovacă. Chiar că era interesant.

- Domnule Novák, vă asigur că vom face tot ce ne stă în putință să îl tragem pe domnul Dahler la răspundere, dacă se va dovedi că se face într-adevăr vinovat de aceste crime, l-a asigurat Carter pe colegul său slovac, care ajutase Poliția Militară să identifice și să prindă numeroși naziști, și a făcut un semn din cap spre doctorul Hoffman. Acesta este și motivul pentru care doctorul Hoffman se află aici. O va observa cu atenție pe doamna Dahler când depune mărturie și, în cazul în care va constata că este constrânsă în vreun fel, îl vom plasa pe domnul Dahler în arest provizoriu, vom reprograma procesul și vom discuta cu dumneaei între patru ochi, ca să n-o mai poată influența. Sunteți mulțumit?

Vânătorul de naziști a încuviințat din cap, vizibil satisfăcut de răspuns. *Exact la țanc*, a remarcat în gând doctorul Hoffman, căci tocmai atunci a deschis ușa un polițist militar și i-a anunțat că sunt așteptați în sala de judecată.

Sala de judecată, doar una dintre multele săli de la Tribunalul de Stat, era micuță și incomplet refăcută după stricăciunile suferite în ultimele luni de război. Lambriurile însă erau încă intacte, la fel și podeaua camerei. Aripa vestică fusese cea mai afectată de bombele căzute peste oraș în primăvara lui 1945, laolaltă cu tavanul alb, brăzdat de nenumărate crăpături, ca un soldat care-și poartă cu mândrie cicatricile căpătate în luptă.

În sfârșit, ușa s-a deschis fără zgomot, făcându-i pe toți cei prezenți să întindă gâturile. Aprodul a scos capul pe coridor și-a strigat numele lui Franz Dahler. Andrej Novák s-a îndreptat pe scaun, într-o poziție nefiresc de rigidă.

Pe ușă a intrat un tânăr. Doctorul Hoffman îl examina stăpânit de o curiozitate rece. Un chip frumos; frunte înaltă, trăsături bine conturate și plăcute, ochi albaștri și expresivi. Păr negru, ondulat, pieptănat cu grijă pe spate. Doctorul Hoffman nici n-a observat-o pe soție, ascunsă în spatele siluetei înalte a bărbatului ei, până când Dahler nu a ajuns în fața sălii, unde-l aștepta un scaun pregătit special pentru el. Abia atunci, femeia a ieșit din ascunzătoare, și doar după ce bărbatul s-a întors spre ea și a luat-o de mână. Nu i-a dat drumul nici măcar când a intrat președintele, în schimb a cerut să se adreseze Curții înainte să înceapă audierea.

Președintele a încuviințat din cap.

– Ne îngăduie Onorata Instanță ca soția mea să stea lângă mine?

Avea o voce surprinzător de plăcută, cu un ușor accent pe care doctorul Hoffman l-a recunoscut a fi austriac.

– Locurile aglomerate îi provoacă neliniște, mai ales dacă e singură. S-ar simți mult mai bine dacă ar sta lângă mine. În acest fel, pot să o țin de mână dacă o copleșesc emoțiile, a explicat Dahler.

Doctorul Hoffman s-a uitat la doamna Dahler, care stătea lângă soțul ei, cu privirea în pământ. Era o femeie frumoasă, cu un păr lucios, castaniu-închis, aproape negru, sprâncene arcuite și buze pline, bine conturate, probabil foarte atrăgătoare atunci când zâmbeau, dar care erau acum strânse într-o linie crispată. Sub costumul făcut la comandă, i se vedea ținuta rigidă; chipul

trăda o expresie temătoare, iar pielea avea o paloare bolnăvicioasă, aproape de culoarea perlelor de la gât.

Măcar a gătit-o frumos, a fost primul gând care s-a insinuat în mintea doctorului Hoffman, dar l-a alungat imediat. Era aici în calitate de observator imparțial, și totuși îi venea greu să rămână nepărtinitor după ce auzise discursul pătimaș al lui Novák. *E un mincinos inveterat, un ucigaș cu sânge-rece și un violator care a manipulat-o pe această biată tânără și a transformat-o într-o sclavă, mai întâi în lagăr și acum luând-o de soție.*

- Doamnă Dahler, doriți să stați lângă soțul dumneavoastră, sau preferați să stați singură? a întrebat-o președintele.

Doctorul Hoffman a remarcat că degetele femeii tremurau aproape imperceptibil. Fără să o privească, Franz Dahler i-a strâns mâna cu blândețe. Doamna Dahler a ridicat imediat ochii la președinte.

- Da, vă rog. Aș dori să stau lângă soțul meu, Onorată Instanță.

Avea o voce melodioasă, dar oarecum tensionată. Germana ei era ușor poticnită, cu un vag accent estic.

Au mai adus un scaun și l-au așezat lângă cel rezervat acuzatului. Dahler a așteptat să se așeze soția lui și a strâns-o încet de umăr înainte să ia și el loc. Doctorul Hoffman nu-i vedea expresia în momentul acela, dar a rămas surprins de reacția doamnei Dahler. În loc să tresară, cum ar fi făcut majoritatea victimelor unor agresiuni, și-a privit soțul cu un zâmbet cald și plin de recunoștință.

Hm, deci n-a fost o amenințare tacită? A încercat s-o încurajeze, ca orice soț grijuliu? Chiar să fi fost tulburată, iar el a încercat s-o menajeze? Sau totul a fost doar o prefăcătorie bine pusă la punct?

A urmat procedura obișnuită.

-Inculpat, ridică mâna dreaptă și jură... Numele complet, te rog. Data nașterii. Ocupația actuală. Ocupația în timpul războiului. Ai fost vreodată pus sub acuza-re pentru crime de război și crime împotriva umanității? Când ai fost eliberat din lagărul pentru prizonieri de răz-boi, de către Departamentul de Război al Statelor Unite ale Americii?

Dahler a răspuns calm și sigur pe el. *Douăzeci și cinci de ani. Mecanic auto. Fost gardian SS în lagărul de concentrare de la Auschwitz. Înainte de asta, soldat Waffen-SS. Demobilizat de pe Frontul de Est din cauza unei răni suferite. N-a fost niciodată pus sub acuzare pentru crime de război sau crime împotriva umanității. Achitat de Departamentul de Război al SUA pe 14 decem-brie 1945. Eliberat din lagărul pentru prizonieri de război la aceeași dată. S-a căsătorit cu Helena în ziua următoare.*

Cu această ocazie, Hoffman a aflat prenumele doamnei Dahler. *Helena*. Un zâmbet fugar a trecut pe chipul femeii în momentul în care soțul ei a amintit de căsătorie. Doctorul Hoffman a consemnat în carnet.

Odată încheiată partea formală a interogatoriului, președintele s-a așezat mai comod în scaun și i s-a adresat inculpatului.

-În mod normal, tribunalul ar fi dat verdictul pe baza declarațiilor martorilor, a însușirilor personale și a scrisorilor de recomandare puse la dispoziția noastră de către Departamentul de Război - ai primit caracte-rizări excepționale din partea ofițerilor din lagărul pentru prizonieri de război în care ai fost închis. Cu toate astea, domnul Novák, în calitate de coreclamant, a cerut o anchetă amănunțită a crimelor săvârșite de dumneavoastră, care, potrivit acuzării, sunt calificate drept crime împotriva umanității.

Era imposibil de spus dacă acele cuvinte și liniștea apăsătoare care a urmat l-au alarmat în vreun fel pe Franz Dahler, căci nu și-a trădat nici o clipă emoțiile.

Apoi președintele a arătat cu stiloul în direcția lui Andrej Novák.

- Îl cunoașteți pe acest om, nu-i așa?

În momentul în care Dahler a întors capul spre fostul său prizonier, doctorul Hoffman a urmărit cu atenție reacțiile ambilor bărbați. Novák, schimonosit la față de furie, scrâșnea atât de aprig din dinți, încât i se vedeau mușchii zvâcnind sub pielea acoperită de transpirație. Se uita la fostul gardian SS cu ură nedisimulată, gata să se năpustească asupra lui cu prima ocazie.

Pe chipul lui Dahler, în schimb, nu era nici o încredințură. S-a uitat la slovac cu un calm fascinant, apoi s-a întors către președinte și a rostit litera A și un șir de numere cu un glas atât de scăzut, încât doctorul Hoffman nu le-a putut desluși.

Pe gâtul lui Novák pulsa o venă. Președintele s-a întunecat la față.

- Îmi cer iertare, Onorată Instanță, a zis Dahler, cu un zâmbet firav pe buze, dar nu și în ochi. Vă imaginați, probabil, că e o glumă proastă. Îl știu pe acest bărbat, dar nu și cum îl cheamă. Îi știu doar numărul. Rareori se întâmpla să aflăm numele deținuților din lagăr; îi strigam după numărul pe care-l primeau la sosire. Cel tatuat pe antebraț.

În momentul acela, Helena Dahler a tras ușor de mâneca lungă a sacoului. Pentru doctorul Hoffman, părea să fie un gest reflex. Se rușina de numărul ei și era obișnuită să-l ascundă.

- Ați spus că v-ați cunoscut soția în lagăr.

Era prima oară când psihiatrul i se adresa direct lui Dahler. Nu așa proceda în general, dar voia să clarifice ceva.

- *Jawohl*¹.

- În ce an?

- A fost adusă din Slovacia pe 21 martie 1942.

- Este uluitor cât de bine rețineți datele, tinere, a remarcat președintele.

Dahler a plecat ochii în pământ, ascunzându-și zâmbetul.

- Doar pentru că a coincis cu ziua mea de naștere, Onorată Instanță.

- Ați declarat că nu cunoșteți numele deținuților, ci doar numerele lor, a repetat dr. Hoffman. Și pe soția dumneavoastră tot doar după număr o cunoșteți înainte de eliberare?

- Bineînțeles că nu, a răspuns Dahler, chicotind de parcă Hoffman îi pusese o întrebare stupidă. Când i-am aflat numele, încă nu avea număr.

- Cum așa?

Helena a răspuns în locul soțului ei, surprinzându-l încă o dată pe psihiatru cu tonul ei sigur.

- Pentru că eram programată să mor a doua zi. Nu-i mai tatuează pe cei care urmează să meargă la camera de gazare. Franz m-a salvat de la moarte. Și niciodată, absolut niciodată, nu m-a strigat după număr. Întotdeauna mi-a spus Helena.

---

¹ „Da, să trăiți“ (în limba germană în original)